

Circular 1/2008 sobre escorcolls i aplicació de mitjans de control adequats

L'obertura de les presons a la societat, mitjançant contactes diversos amb l'exterior com són els permisos de sortida i les sortides programades, les comunicacions especials, la potenciació del règim obert i altres situacions que impliquin sortides dels interns (art. 100.2 i 117 RP) es configuren com elements bàsics per a possibilitar la reinserció social dels interns, finalitat primordial de les institucions penitenciàries d'acord amb el manament constitucional de l'article 25.2 i el que disposa l'article 1 de la Llei orgànica general penitenciària. D'altra banda la pràctica diària demostra que les comunicacions especials i les circumstàncies que impliquen ingressos i sortides d'interns dels centres penitenciaris són una ocasió perquè per part d'alguns interns es provi d'introduir al centre substàncies i/o objectes perillosos amagats fins i tot a les cavitats corporals dels reclusos i de les persones autoritzades a comunicar.

L'obligació legal de l'administració penitenciària de vetllar per la vida, la integritat i la salut dels interns (art. 3.4 LOGP i 4.2 del RP), que deriva de la retenció i custòdia dels interns implica el deure de garantir la seguretat i d'aconseguir una convivència ordenada als centres penitenciaris (art. 41.1 LOGP i 73 RP) i, amb aquesta finalitat, l'article 23 de la LOGP preveu els escorcolls als interns i, en regular les comunicacions dels interns amb els seus familiars i amics, autoritza les restriccions "imposades per raons de seguretat, d'interès de tractament i del bon ordre de l'establiment" (article 51 LOGP i 41.2 RP).

Més concretament, l'article 18.1 del RP preveu, genèricament, l'aplicació d'aquesta mesura als interns, i específicament l'article 93, als interns penats que estan en centres de règim tancat i departaments especials; en el cas de les comunicacions especials, l'article 45 estableix que els familiars o coneguts íntims que vagin a visitar els interns s'hauran de sotmetre als controls i als escorcolls establerts; finalment, l'article 83.2 estableix l'atenuació d'aquestes mesures als centres de règim obert.

L'article 68 del Reglament penitenciari preveu la realització dels escorcolls de les persones, de la roba i dels efectes dels interns amb la possibilitat de que es facin amb el despullament de la persona, amb els límits i condicions que el mateix article estableix, així com la possibilitat d'aplicació d'altres mitjans de control adequats.

Aquestes mesures afecten al dret a la intimitat de la persona i d'acord amb l'article 25 de la constitució els interns gaudeixen de tots els drets fonamentals que no estiguin limitats pel contingut del veredicte condemnatòri, pel sentit de la pena i per la legislació penitenciària.

Per tant es fa necessari conjugar el dret a la intimitat de l'intern amb les exigències de seguretat i de manteniment d'una convivència ordenada als centres penitenciaris, així com d'adaptar aquests drets en tant que els interns es troben sotmesos a una relació de subjecció especial més intensa i amb més limitacions que els ciutadans lliures.

Per tant, tot i reconèixer la possibilitat d'emprar les mesures de control establertes en la legislació penitenciària, en tant que suposen un límit a un dret fonamental, cal observar les exigències establertes per la normativa legal i reglamentària pel que fa a la limitació d'aquests drets, aplicant-se únicament en supòsits excepcionals, amb una motivació adequada i d'acord amb criteris de proporcionalitat, rebutjant-se que es duguin a terme sense els requisits exposats i/o de manera indiscriminada o amb una finalitat sancionadora.

Així mateix també és necessari regular la utilització d'altres mitjans de control adequats que es poden sol·licitar a l'autoritat judicial per part del director quan el resultat de l'escorcoll sigui infructuós i persisteixi la sospita.

En data 22 d'abril de 1997 el director general de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació va dictar la Circular 1/1997, sobre escorcolls corporals i sobre aplicació d'altres mitjans de control adequats, amb la finalitat d'unificar els criteris d'actuació en relació amb els escorcolls que, d'acord amb la normativa vigent, es poden practicar a les persones internes per mantenir l'ordre i seguretat interior dels establiments penitenciaris.

En data 19 de setembre de 2007 es va dictar la Circular 1/2007 de modificació de la circular esmentada i que a la seva disposició única estableix el requisit de la presència efectiva i supervisió del cap de serveis pel que fa als escorcolls amb nu integral.

Atenent al temps transcorregut des de que es va dictar la Circular 1/1997, atenent igualment al contingut de la Resolució dels Secretari de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil de data 17 de setembre en l'expedient d'Informació Reservada 4/2007, atenent també a les observacions fetes pels organismes que tenen reconegudes funcions de control formal dels serveis penitenciaris, i atenent finalment a la necessitat de crear un sol cos normatiu que sigui d'aplicació als escorcolls d'interns i altres mitjans de control adequat es considera necessari efectuar una refosa de les normes esmentades per adaptar-la a la realitat existent i a l'activitat diària en els centres penitenciaris.

Per tot el que s'exposa, la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil dicta la present circular sobre els aspectes següents:

1) Escorcolls dels interns

1.1. El supòsit normal o general és l'escorcoll superficial de la persona i el dels seus efectes personals. Per escorcoll superficial s'entén la palpació de l'esquema corporal de la persona.

Normalment, la utilització d'aquesta mesura, o l'ús adequat dels detectors de metalls, és suficient per determinar si l'intern té o no en poder seu substàncies o instruments prohibits o perillosos (article 71 del RP).

1.2. L'escorcoll que implica el despullament de la persona i la realització de proves radiològiques són mesures que incideixen en el dret a la intimitat dels interns i que n'impliquen una limitació. Per tant, encara que aquestes mesures són possibles atesa la redacció de l'article 25.2 de la Constitució i de l'article 68 del RP, pel fet de limitar un dret fonamental s'han de sotmetre de manera escrupolosa al règim que ha establert la jurisprudència constitucional pel que fa a la limitació d'aquests drets, és a dir, s'han d'aplicar

únicament en supòsits excepcionals, amb una motivació adequada i d'acord amb criteris de proporcionalitat.

Per tant, d'acord amb els principis anteriors no es podran realitzar escorcolls de manera indiscriminada ni amb finalitat sancionadora.

1.2.1. D'acord amb el que disposa l'article 68.2 del RP, l'escorcoll amb despullament de la persona únicament és procedent per evitar la introducció o la tinença d'objectes perillosos o substàncies susceptibles de danyar la salut o la integritat física de les persones o d'alterar la seguretat i la convivència ordenada del centre. A l'hora de dur-lo a terme, cal tenir en compte la situació concreta del centre i el comportament anterior de l'intern, i s'ha de fer en els supòsits següents:

- Sistemàticament, quan l'intern ingressa al centre d'acord amb l'article 18.1 del Reglament Penitenciari.
- En els supòsits d'ingrés de permís cal tenir en compte la situació concreta del centre i el comportament anterior de l'intern. Així mateix, en el cas de finalització de comunicacions especials només quan, per raons determinades, hi hagi sospites fonamentades que s'hi ha introduït objectes perillosos o estupefaents. Cal que la mesura sigui justificada racionalment i fonamentada; aquests escorcolls han d'estar motivats i en cap cas no s'han de fer de manera aleatòria.

En tant que l'escorcoll integral tal i com ha establert de forma reiterada el tribunal constitucional i recollida a l'article 68.2 del RP s'ha d'aplicar en supòsits excepcionals i d'acord amb criteris de proporcionalitat, la motivació necessària per a poder practicar-se una mesura que incideix en el dret a la intimitat dels interns es fonamentarà necessàriament en **motius de seguretat concrets i específics**, quan hi hagin **raons individuals i contrastades** que facin pensar que l'intern oculta al seu cos algun objecte perillós o substància que pot causar dany a la salut o integritat física de les persones o d'alterar la seguretat o convivència ordenada de l'establiment.

Especial menció mereixen els supòsits de trasllat i ubicació d'interns als departaments especials o mòduls de règim tancat on aquesta mateixa circumstància comporta l'existència d'una situació excepcional de risc per a les persones, la seguretat o bon ordre de l'establiment. En aquests supòsits la pràctica de l'escorcoll amb nu integral es justificarà pels motius concrets concurrents els quals es faran constar al corresponent comunicat.

En els casos de intern que retorna de permís o finalitzi una comunicació especial la motivació haurà de fer-se entorn a la **probabilitat de que l'intern intenti introduir objectes prohibits o substàncies estupefaents o a les sospites fonamentades que s'hi ha introduït objectes perillosos o estupefaents.**

A aquest efecte, els funcionaris dels departaments corresponents han de disposar d'informació sobre els comportaments anteriors i les probabilitats que els interns que tornin de permís provin d'introduir objectes prohibits o substàncies estupefaents. Els interns han de tornar de permís esglaonadament per facilitar aquest control. El subdirector d'interior vetllarà per a que aquesta informació estigui a l'abast dels funcionaris adscrits al departament.

En relació amb el departament de comunicacions, la informació prèvia ha de fer referència als fets i comportaments anteriors de l'intern d'introducció i tinença de substàncies o objectes prohibits i a la seva conducta addictiva actual; pel que fa a les persones autoritzades a comunicar, als possibles fets i comportaments anteriors d'introducció o temptativa d'introducció de substàncies o objectes prohibits als centres penitenciaris.

– Fora dels supòsits esmentats, s'ha de restringir tant com es pugui l'aplicació d'aquests escorcolls, que només s'han de fer per evitar situacions de risc, quan hi hagi indicis racionals que indiquin que l'intern té objectes prohibits o perillosos o substàncies estupefaents i per evitar evasions dels centres o la preparació i comissió de nous delictes.

1.2.2. Aquests escorcolls, que no han d'anar acompanyats de flexions, han de ser duts a terme per personal del mateix sexe que el de la persona que s'ha d'escorcollar, en la màxima intimitat i de manera individual, fora de l'abast de la mirada de terceres persones, utilitzant la cel·la que ocupa l'intern o una altra dependència adequada a l'efecte (article 68.3 del RP).

1.2.3. Aquests escorcolls s'hauran de realitzar sota la supervisió i presència d'un cap de serveis del mateix gènere que el del/ de la intern/interna sobre el que s'ha de practicar l'escorcoll. Si un cap de serveis no pogués objectivament estar present ho delegarà en el cap d'unitat del departament corresponent o en un altre que designi, i en el cas que no n'hi hagués, ho delegarà al funcionari que estimi convenient, essent el cap de serveis responsable de la supervisió o tutela de l'escorcoll efectuat.

1.2.4. Ha de fer-se de forma que respecti al màxim i en la mida del possible la intimitat de la persona.

L'intern/interna es traurà ell mateix a les ordres dels/de les funcionaris/àries les peces de roba i les lliurarà per al seu control.

En tant que la única finalitat de l'escorcoll amb nu integral és el control de substàncies prohibides i/o objectes perillosos, un cop s'hagi fet una inspecció visual del cos de l'intern s'haurà de lliurar a l'intern una bata per tal que es vesteixi mentre dura l'escorcoll i evitar així la seva nuesa més enllà del temps imprescindible.

1.3. Dels escorcolls que es facin, s'han de fer **comunicats**, que han de signar els funcionaris que els hagin portat a terme i que s'han d'adreçar al cap de serveis. En aquests comunicats, hi ha de constar el nom de l'intern, el lloc i la data de l'escorcoll, el/la cap de serveis present durant l'escorcoll o persona en qui hagi delegat, la motivació suficient de l'escorcoll amb nu integral i el resultat del mateix (article 68.5 del RP).

1.4. Pel que fa a les **proves radiològiques**, excepte en els casos que l'intern ho accepti voluntàriament, sempre és necessari que el jutjat de guàrdia autoritzi la proposta formulada prèviament per la direcció del centre, la qual ha d'expressar de manera motivada les circumstàncies d'excepcionalitat, necessitat i proporcionalitat que concorrin en cada cas concret i els signes externs i les dades que han ajudat a concretar la sospita.

Atès que aquestes proves podrien incidir en la salut dels interns, s'ha d'afegir als requisits anteriors la necessitat que es respectin els criteris que, pel que fa a l'optimització i limitació de dosis, han estat establerts per la Comissió Interministerial de Protecció Radiològica i que han estat establerts al Reial decret 783/2001, de 6 de juny, pel qual s'aprova el Reglament sobre protecció sanitària contra radiacions ionitzants. Per tant quan, amb l'autorització del

jutge d'instrucció, els equips sanitaris del centres penitenciaris hagin de fer aquestes proves, l'exploració l'ha de dur a terme un professional sanitari preparat tècnicament.

En els casos que la placa radiològica confirmi l'existència d'un cos estrany a l'interior de l'organisme, s'ha de demanar a l'intern que lliuri la substància o l'objecte detectat.

1.5. Si arran de qualsevol dels tipus d'escorcoll que s'han exposat es produeix alguna alteració regimental amb pertorbació de la vida normal del centre i en el cas que l'intern es resisteixi o es negui injustificadament a lliurar els objectes o les substàncies detectades mitjançant les exploracions fetes, se li podrà aplicar la mesura d'aïllament provisional prevista per l'article 72 del Reglament Penitenciari i mantenir-lo en situació d'observació visual constant, en els termes i en les condicions establertes per l'article 45 de la LOGP, mesura que només pot durar el temps estrictament necessari.

En tot cas, el director del centre o qui el substitueixi ha de comunicar immediatament al jutge de vigilància penitenciària l'adopció de la mesura i les circumstàncies que puguin aconsellar-ne el manteniment.

1.6. Pel que fa als casos de mesures adoptades amb l'autorització del jutjat de guàrdia, se l'ha d'informar documentalment de totes les actuacions dutes a terme, inclosa la decisió que s'adopti sobre l'aïllament de l'intern i se li ha de comunicar el resultat.

1.7. Quan es trobin substàncies tòxiques, estupefaents o substàncies psicotròpiques, d'acord amb les regles generals de la Llei d'enjudiciament criminal, s'han de lliurar juntament amb els comunicats o informes dels funcionaris que han duta a terme la intervenció i una còpia de la fitxa bàsica de l'intern al jutjat de guàrdia, la qual cosa es pot fer mitjançant la col·laboració dels Mossos d'Esquadra.

2) En relació amb l'escorcoll de les persones autoritzades a comunicar

2.1. L'escorcoll i el control de les persones autoritzades a comunicar amb els interns, al qual es refereix l'article 45.7 del RP, s'ha de basar en la utilització, amb caràcter sistemàtic i general, de mitjans de detecció d'objectes metàl·lics com són els detectors manuals i els arcs detectors.

Quan les persones accedeixin als centres per mantenir una comunicació especial, la mesura anterior s'ha de complementar amb la retenció dels efectes personals, tal com preveu l'article 45.3 del RP, i amb l'escorcoll superficial de la roba i dels efectes personals de la persona comunicant.

La direcció del centre ha de preveure que les unitats afectades tinguin prou dotació d'homes i dones, per tal que les objeccions que puguin presentar tant les persones que han de ser escorcollades com els funcionaris es puguin superar i l'escorcoll dels visitants el facin funcionaris del mateix sexe.

2.2. En el cas que hi hagi prou indicis racionals d'una possible introducció al centre d'objectes o substàncies prohibides, s'ha de comunicar aquesta suposició als Mossos d'Esquadra mitjançant un escrit motivat, procurant concretar la persona o les persones sospitoses, per tal que es duguin a terme les diligències necessàries.

En aquest sentit, i de conformitat amb l'article 45.7 del RP l'escorcoll amb nu integral dels visitants únicament es podrà dur a terme per les raons i de la manera establerta per l'article

68 degudament motivades. En el cas que el visitant es negui a realitzar l'escorcoll, la comunicació no es durà a terme, sense perjudici de les mesures que es puguin adoptar en el cas que els fets puguin ser constitutius de delicte.

2.3. Si com a conseqüència dels escorcolls, es troben substàncies tòxiques, estupefaents o substàncies psicotròpiques en poder de les persones autoritzades a comunicar amb els interns, s'ha de comunicar immediatament al cos de Mossos d'Esquadra, perquè es faci càrrec d'aquestes persones i ho comuniqui al jutjat de guàrdia. El jutjat de guàrdia decidirà quin és el procediment que cal seguir.

En aquells centres en què no hi hagi una dotació permanent dels Mossos d'Esquadra, la persona detinguda haurà de romandre en un lloc adequat, i s'haurà de complir el que preveuen els articles 520 i següents de la Llei d'enjudiciament criminal (informació dels fets i drets que els assisteixen) fins que passi a disposició de l'autoritat judicial competent.

En el cas que aquestes substàncies es trobin quan s'escorcollin els paquets i el visitant ja no sigui al centre, s'haurà de comunicar el fet al jutjat de guàrdia d'acord amb allò que preveu l'article 496 de l'esmentada Llei d'Enjudiciament Criminal.

Disposició derogatòria

Aquesta Circular deroga la Circular 1/1997 sobre escorcolls corporals i sobre l'aplicació d'altres mitjans de control adequat, a excepció feta dels seus annexes que s'incorporen a la present.

Aquesta circular també deroga la Circular 1/2007 de modificació de la Circular 1/1997.

Disposició Final

Aquesta Circular entrarà en vigor el dia 25 de març de 2008. S'ha de llegir en la primera reunió del Consell de Direcció que tingui lloc després de rebre-la en el centre penitenciari, perquè se'n tingui constància i se'n prengui coneixement, i se n'ha de donar difusió en els termes establerts a l'article 13.2.d).2) del decret 329/2006, de 5 de setembre, pel qual s'aprova el reglament d'organització i funcionament dels serveis d'execució penal a Catalunya sense perjudici de l'obligació del personal al servei de l'administració penitenciària de la Generalitat de Catalunya de guardar reserva total respecte d'aquest procediment per garantir-ne l'eficàcia en relació amb les finalitats que es pretenen.

El secretari de Serveis Penitenciaris,
Rehabilitació i Justícia Juvenil

Albert Batlle i Bastardas

Barcelona, 14 de març de 2008